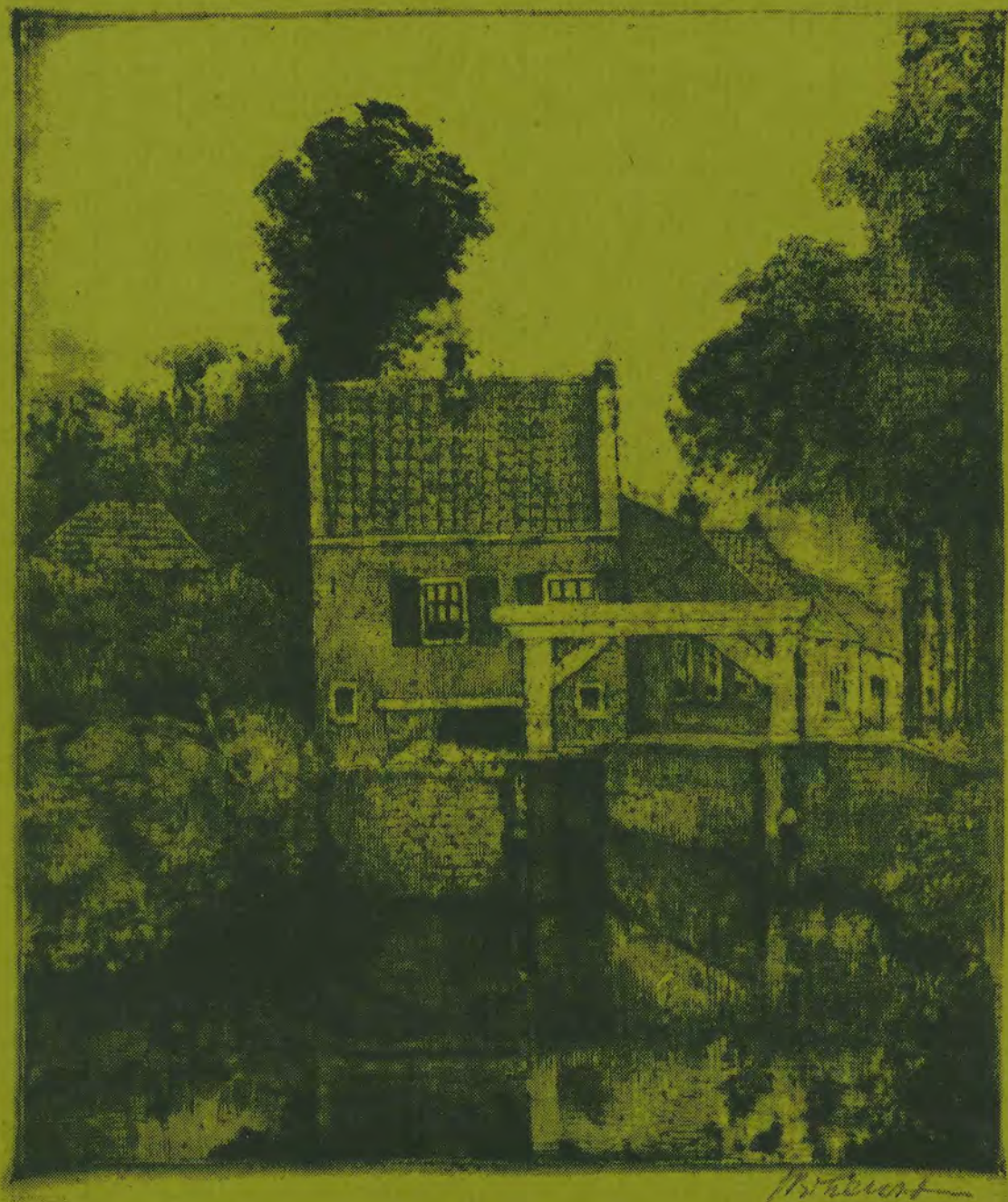

Historische Kring Maarssen

Cottage, sfeervol geloofd grenen.

Cottage van Creafort. Een zorgvuldig geselecteerde kollektie geloofd grenen meubelen, ontstaan uit een combinatie van traditionele vormgeving en ambachtelijk vakmanschap. Meubelen, grotendeels vervaardigd uit massief grenenhout. De afwerking in een specifieke loogkleur doet denken aan de warme tinten van het aloude antiek geloofd grenen.

de Graaff

MEUBELN - DIEPENDAALSEDIJK 12-14 MAARSSSEN TEL. 03465-67813

RADIO

radio- en tv - speciaalzaak

**B. Huis in 't Veld - Diependaalsedijk 1
Maarssen - Telefoon: 03465 - 62081**

SLAGERIJ

Dorresteyn

Voor fijnproevers

Sinds 1882

Nassaustraart 4 - Tel. 61219

HISTORISCHE KRING MAARSSSEN

Opgericht 11 september 1972, opgenomen in het verenigingenregister bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en omstreken onder nummer V. 476918.

Bestuur: J.H. Sagel, voorzitter, Mevr. I.G.M. van Veggel-Teijink, secretaris, Postbus 90, 3600 AB Maarssen, tel.: 03465-67028, Mevr. G.M. Willekes-van Putten, penningmeester, giro 2907376, H. Blaauw, Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, B. de Ruiter, Mevr. S.W. Talen-Stooker, N. van Tricht en A. de Zwart.

Lid van verdienste: Mevr. J.G. Zwijs-Brink (20-02-84)

Redactie: Mevr. A.H. Hogenhout-Hofman, Drs. W. Smits en J.H. Witte.

Redactieadres: Emmaweg 17, 3603 AK Maarssen, tel.: 03465-71575.

Ledenadministratie: H. Blaauw, Bloemstede 193, 3607 TB Maarssen, tel.: 03465-62425.

Verkoop losse nummers: B. de Ruiter, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen, tel.: 03465-63599.

15e Jaargang no. 3, december 1988

Verschijnt 4 x per jaar

Kringnieuws

1. Ledenavond 26 januari 1989

De eerste ledenavond in het nieuwe jaar zal gehouden worden op donderdag 26 januari in de grote zaal van de Open Hof.

Deze avond zal in het teken staan van de geschiedenis van het juweel. Het bestuur heeft nl. de heer K. Akkerman bereid gevonden een lezing te geven over dit onderwerp.

Dhr. Akkerman is werkzaam in de branche van antieke juwelen en is dan ook een deskundige op dit gebied.

De periode die dhr. Akkerman zal behandelen ligt tussen de Franse Revolutie (eind 18e eeuw) en de Tweede Wereldoorlog. In deze periode komen de neo-stijlen op (19e eeuw) en de art nouveau, ook wel Jugendstil genoemd (eind 19e eeuw - begin 20e eeuw). In dit alles spelen de koningshuizen natuurlijk een grote rol, want zij waren een voorbeeld voor anderen. Denkt u maar aan koningin Victoria van Engeland, keizerin Eugénie van Frankrijk en keizerin Elisabeth (Sissi) van Oostenrijk. De mode heeft natuurlijk ook haar invloed op sieraden gehad; voor bijvoorbeeld de crinoline (hoepelrok) werden speciale en enorm grote sieraden gemaakt. Engeland en Frankrijk waren belangrijke producenten m.b.t. de neo-stijlen en ten tijde van de art nouveau kwamen daar nog Spanje, België en Amerika bij.

Ook het Nederlandse koningshuis wordt niet vergeten, want in het kader van het William en Mary jaar zal dhr. Akkerman aandacht besteden aan de juwelencollecties van onze koninklijke familie.

Kortom, het zal een boeiende avond worden. Dhr. Akkerman zal u prachtige dia's laten zien en weet veel wetenswaardigheden te vertellen over de achtergrond en de historie van een sieraad.

Aanvang van de avond, zoals altijd, om 20.00 uur.

2. Open Monumentendag 1988

Wanneer dit periodiek bij u in de bus ligt is het al weer zo'n drie maanden geleden dat de Open Monumentendag 1988 werd gehouden. Ook dit jaar is deze dag weer een groot succes geweest; bezoekersaantallen van 800-1000 werden zelfs genoemd. Dit succes kwam mede tot stand dankzij de enthousiaste en bereidwillige medewerking van vele vrijwilligers. Langs deze weg wil het bestuur van de Historische Kring Maarssen dan ook haar hartelijke dank uitspreken aan de leden van de Kring die zich voor en op deze dag hebben ingezet, zodat de bezoekers van de opengestelde monumenten een interessante en plezierige dag konden hebben.

3. Prentbriefkaarten

Ter gelegenheid van de Open Monumentendag 1988 heeft de Historische Kring Maarssen een set van 10 prentbriefkaarten uitgegeven, met daarop prachtige pentekeningen van de hand van de heer G.J. Pouw.

Het zijn pentekeningen van de Maarssense monumenten, die op de Open Monumentendag van vorig jaar en die van dit jaar voor het publiek waren opgesteld:

de molen van de Polder Westbroek - Oud Zuilen, de wipmolen Polder Buitenweg, de RK-Kerk 'Het Heilig Hart', de NH-Kerk, boerderij 'Maire Hofstede', boerderij 'Vredegoed', Huize Raad Hoven, de theekoepel van Huize Vechtoever, het Slot Zuylen en Huize Goudestein. De prijs voor deze set prachtige prentbriefkaarten is slechts f 6,50. Misschien een idee voor de komende feestdagen, om te versturen of cadeau te doen.

Verkoopadressen: de heer B. de Ruiters, Nic. Maesstraat 6, 3601 DR Maarssen en mevr. G.M. Willekes - van Putten, Bloemstede 51, 3608 TH Maarssenbroek.

Natuurlijk kunt u deze prentbriefkaarten ook op onze ledenavonden kopen.

4. Tentoonstelling over onderduikhulp in het Verzetsmuseum te Amsterdam

Van maart tot september 1989 wordt in het Verzetsmuseum te Amsterdam een tentoonstelling gehouden over onderduikhulp, één van de belangrijkste vormen van verzet in Nederland. Men wil graag op deze tentoonstelling nieuw, uniek persoonlijk materiaal over onderduiken laten zien. Het Verzetsmuseum doet daarom een oproep aan u om behulpzaam te zijn bij het verzamelen van beeldmateriaal voor deze tentoonstelling. Hierbij wordt gedacht aan foto's van onderduikers en hun gastgezinnen, van schuilplaatsen, van overvallen op bevolkingsregisters en distributiekantoren. Ook is men op zoek naar voorwerpen, bijvoorbeeld dingen die onderduikers maakten om geld te verdienen of om iets om handen te hebben, spullen die gebruikt werden bij het vervalsen van papieren en zaken die duidelijk maken hoe vindingrijk het verzet vaak was in het oplossen van problemen bij bijvoorbeeld het vervoer van papieren en onderduikers.

Mocht u het Verzetsmuseum kunnen helpen, wilt u dan contact opnemen met mevr. W. van Leur of de heer E. Habold, conservator-beheerder van het museum. Het adres en telefoonnummer van het museum zijn: Verzetsmuseum Amsterdam, Lekstraat 63, 1079 EM Amsterdam, tel.: 020-449797.

I. van Veggel-Teijink, secretaris

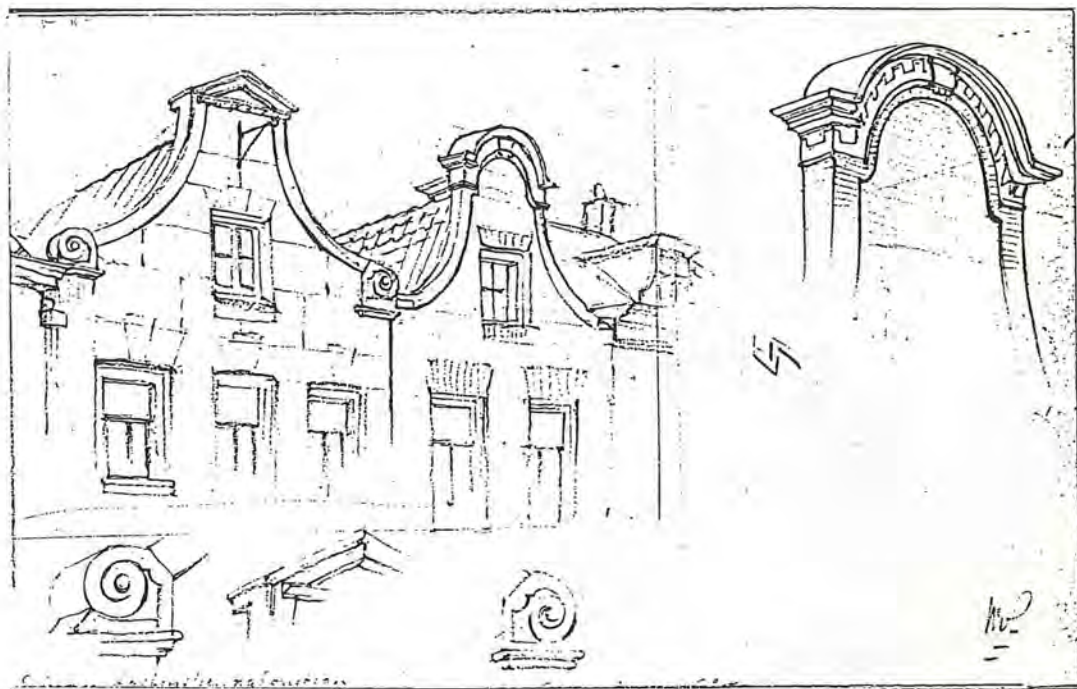
Van de redactie

In mei 1986 verscheen van ons lid Ton Heus een scriptie over Maarssen in crisistijd. Enige tijd geleden bood hij ons aan om deze scriptie te publiceren. Van dit aanbod maken wij graag gebruik. Bewerken bleek een onmogelijke taak, zodat we besloten hebben om de scriptie in vijf delen te publiceren.

TERUGBLIK

Ik woon sinds 1973 (weer) in Maarssen. En als ik door de Kaatsbaan loop, dan komen de herinneringen weer op me af, want in deze straat heb ik van 1927 tot 1947 gewoond.

De straat - met hekjes voor sommige huizen - was toen zo rustig, dat we op straat konden spelen en ik herinner me nog dat we op een avond op onze rug op straat lagen om de 'sterrenregen' te kunnen zien.

We woonden toendertijd in het huis met de gevelsteen uit 1724: 'ik leg op een kalken steen, na kunst van bouwen, ik wil ook wensen op gunst van mensen, maar Godt vertrouwen.' Kijkt u maar eens omhoog bij de Passage. Daar ziet u twee oude halsgevels. Willem van Leusden heeft hiervan een prachtige studie gemaakt (zie foto). Jammer genoeg heeft men een deel van de linkergevel nu zwart gemaakt. De rechter is nog authentiek.

De bakkerij van mijn vader lag achter het huis en in die tijd - 't was aan het eind van de twintiger jaren - werd er gebakken in een oven die met takkebossen werd gestookt. 't Was altijd een stoffig kwarwei om naderhand de as uit de oven te verwijderen. En destijds werd het brood ook nog rondgebracht met paard en wagen (zie foto met mijn vader en mijn broer).

Maar begin 1930 werd alles wat moderner. We verhuisden naar de overkant van de Kaatsbaan, in het huis waar nu Quickinette is gevestigd. Mijn vader liet achter het huis een voor die tijd ultramoderne bakkerij bouwen met een heteluchtoven en een grote elektrische deegmachine. Het deeg uit de machine

werd in klonten afgepast, dan gewogen, met de hand in de goede vorm gekneed en in de bussen gelegd. Het deeg moest goed gerezen zijn en de oven de juiste temperatuur hebben, want mijn vader stond er om bekend een goede broodbakker te zijn.

Maar niet alles was elektrisch: in grote koperen bekkens werd de slagroom of het cakebeslag nog met een garde met de hand geklopt. Want er werden bij ons ook cake, taarten en koekjes gebakken. En als de vanillenoetjes of de kletskoppen naar vaders zin niet goed genoeg waren, wel . . . dan belandden ze in de 'varkenssemmer'.

Die bakkerij was de trots van mijn vader en zaterdags moest er geboend en geschrobd worden tot alles glom. De buitenkant van de oven was met witte en aan de hoeken cognackleurige tegels bekleed. Elke zaterdag werden die tegels met was opgewreven en de metaalkleurige randen van de ovenmond en de thermometer net zo lang op gepoetst tot ze glommen als een spiegel.

Op de oven zat een plaat met de naam van de bouwer: Piet Smit: ovenbouwer te Amsterdam. Aan de zijkanten van de oven waren zgn. lichtgaten. Daar zaten lampen in die

naar binnen schenen, zodat je, als de oven open ging, niet in het donker keek. In die lichtgaten zetten wij, de kinderen, zaterdags een zak met 'apenootjes'. Dan bleven ze lekker vers, want als we zondags uit de kerk kwamen, was het eerste wat we deden in de bakkerij op de werkbank pinda's pellen. Mijn broer Teus hielp mee in de bakkerij en hij bracht ook brood rond, evenals mijn vader, mijn zus Jaantje en de knechts. Paard en wagen was toen uit de tijd; er werden fietsen gebruikt met grote manden voorop, waarin vaak zware tarwebroden zaten van wel 6 kilo - twaalfponders genoemd (zie foto). Ik ging zaterdags wel eens met mijn vader mee als hij langs de Vecht richting Breukelen moest, waar hij klanten had tot aan 'de Hoge Brug'. Dat deed ik als er veel wind stond, want mijn vader was nogal dik en vaak kortademig. Hij bleef zolang bij een familie aan het Zandpad, terwijl ik met een paar broden via de Nieuweweg naar het Kraaienest ging, waar één klant moest

worden bediend!

Tegen Sinterklaastijd werd er in de zaak van mijn ouders gesjoeld en met een buks met pluimpjes geschoten om prijzen. Het schieten gebeurde in het lange gedeelte van de bakkerij en de kamer achter de winkel werd ontruimd voor het sjoelen op twee sjoelbakken. In die tijd trok dat erg veel belangstelling en het was zelfs zo geanimeerd dat alle banketletters, speculaaspoppen, chocoladeletters en suikergoed snel òp waren, zodat zelfs de dozen bonbons en ponden koekjes als prijzen de deur uit gingen. En het allerleukste voor ons was natuurlijk als we aan het eind van de dag alle kwartjes, dubbeltjes, stuivers en centen in moeders schort gooiden, waarna we met elkaar aan het tellen gingen.

Behalve de keren dat ik met mijn vader mee moest naar het Zandpad, heb ik niet zoveel in de zaak meegeholpen. Toen ik van de Lagere School kwam, ben ik nl. naar de MULO in Utrecht gegaan. Elke dag, weer of geen weer, op de fiets. Ik heb heel wat keren bevroren oren of bevroren tenen gehad hoor!

Overigens is mijn broer Teus ook niet in het bakkersvak gebleven. Hij wilde politie-agent worden en de beginselen van dat vak zijn hem bijgebracht door Rijk van Huisstede, want vroeger was er geen politieschool zoals nu.

De Lagere School heb ik doorlopen op de Christelijke School aan de Straatweg. De leerkrachten daar waren o.a. juffr. Docter, juffr. Pieters en de 'meesters' Daverschot, Van der Molen en Eskes, het hoofd van de school. Eén voorval kan ik me nog goed herinneren. Met een paar vriendinnetjes hielden we op een keer de bus aan die naar Breukelen ging om te vragen of we een stukje mochten meedrijven. Nou, dat mocht - zo ging dat vroeger als er een aardige chauffeur op de bus zat. Maar echt aardig was hij toch niet, want hij nam ons mee tot aan de Oliphant en zette ons toen uit de bus, zodat we het hele eind terug moesten lopen en natuurlijk nog straf kregen ook, omdat we veel te laat kwamen.

Mijn vader stond er op dat zijn kinderen

zwemmen leerden en dat deden we in het zwembad van Van Ede aan de Maarsseveen-sevaart, waar juffr. Nagtegaal de leiding had. En als mijn broer daar dan brood bracht en mijn zusje en ik aan het zwemmen waren, beloofde hij ons een nogablok als we van de hoge duiktoren sprongen. 't Was wel griezelig, maar voor een nogablok deed je als kind veel! Vakantie was er vroeger voor mijn ouders niet bij. Maar eenmaal in het jaar werd het feest. Dan gingen we met z'n allen -

ook de verloofdes van mijn broers - een dag uit: met de bus naar Utrecht, dan met de tram naar Zeist en vandaar door de bossen lopen naar Austerlitz. Vader met bolhoed en moeder met haar zondagse hoed op! En natuurlijk . . . zakken met broodjes mee. Maar plezier dat we hadden! Foto's getuigen daar nog van.

Bep Borneman-Spierenburg

MAARSSSEN OP ZEE?!

In het laatst verschenen periodiek van mei 1988 publiceerde de heer Van Vredendaal een artikel handelende over de naam Maarssenbroek belicht vanuit de naamkunde.

Het hieronder volgende stuk ligt in het verlengde van bovenbedoeld artikel en tracht vanuit een onverwacht gezichtspunt de relatie tussen Maarssen/Maarsseveen en Amsterdam(-se kooplieden) weer te geven.

Zoals door Van Vredendaal uitgelegd bestudeert de naamkunde het ontstaan, de ont-

wikkeling en het gebruik van namen en geeft hij het belang van deze hulpwetenschap voor

de (amateur)historicus aan.

Met name gaat het nu om het gebruik van namen.

Tot de 16de eeuw werden schepen over het algemeen niet voorzien van een eigen naam, maar met de naam van de kapitein en/of eigenaar aangeduid. Bijvoorbeeld Jan Abrahamszoon schip.

Vanaf de 16de eeuw worden de schepen langzamerhand van een eigen naam voorzien. Gekozen werd voor bijbelse namen, namen van heiligen, dieren, vorsten, steden, dorpen, landgoederen en later zeehelden.

De namen van landgoederen weerspiegelen het belang van personen in de maatschappij. Zoals bekend mag worden verondersteld oefende in de 17de eeuw de Vechtstreek grote aantrekkingskracht uit op welgestelde Amsterdamse kooplieden, die hier buitenplaatsen zouden bouwen. Voorbeeld van zo'n buitenplaats is natuurlijk het huidige gemeentehuis 'Goudestein', tot 1938 bewoond door leden van het Amsterdamse geslacht Huydecoper. In 1641 werd Joan Huydecoper heer van Maarsseveen (in 1634 was hij al benoemd tot bewindvoerder van de V.O.C.-kamer Amsterdam). Dit geslacht zou gedurende langere tijd een rol spelen in het bestuurlijke leven van Amsterdam. De vestiging van Amsterdamse kooplieden heeft in de Vechtstreek ook invloed uitgeoefend op de naamgeving van koopvaardij- en oorlogsschepen.

Naast schepen met de naam 'Zuylen', 'Westbroek', 'Breuckelen' bezat de V.O.C.-kamer Amsterdam sinds 1660 een schip genaamd 'Maerseveen' en werden ook schepen naar de buitenplaatsen Silversteyn (1674) en Goudesteyn (1680) vernoemd. De Admiraliteit van Amsterdam liet in 1653 een 'Maerseveen' bouwen die tot in 1659 dienst deed. In 1665 kocht ze de in 1660 gebouwde 'Maerseveen' van de V.O.C., welk schip hetzelfde jaar bij de slag bij Lowestoft tegen de Britse vloot verloren ging. In de 18de eeuw werd de traditie voortgezet door in 1718-'20 een 'Maerssen' te bouwen (verkocht in 1739) en door in 1730 opnieuw een 'Maarsen' te bouwen (afgevoerd na of in 1779). In dezelfde eeuw deden ook twee schepen onder de naam 'Ter Meer' (1712-

1741 en 1734-1740) dienst bij de Amsterdamse Admiraliteit.

Op de spiegels van de schepen werd de naam door middel van een afbeelding (spiegel) weergegeven.

Wanneer het schip naar een stad of dorp was vernoemd bestond deze afbeelding uit het wapen van die stad of dat dorp.

Dit kan echter tot verwarringen leiden wanneer in datzelfde wapen een dier staat afgebeeld.

Wanneer de 17de eeuwse zeelieden spraken over het oorlogsschip Groningen, dan noemden zij dit dikwijls de (Dubbele) Zwarte Arend, aldus verwijzend naar de dubbele Arend afgebeeld in het stadswapen.

Geconcludeerd mag dus worden dat de scheepsnamen ook een achterliggende betekenis hebben, in dit geval een weergave, vereeuwiging van maatschappelijke belangen van Amsterdamse kooplieden in de Vechtstreek.

Ron van Maanen

Bronnen:

Beschrijvingen van de O.I.-Compagnie door F.W. van Stapel

Dutch Asiatic Shipping in the 17th and 18th centuries door o.m. J.R. Bruijn.

Documentatie auteur.

Over de Sweserengseweg naar de vroege middeleeuwen

Een van de toegangswegen voor het nieuwe plan Zandweg-Oostwaard is de Sweserengseweg. Deze weg werd enkele jaren geleden aangelegd om Maarssen en Zuilen te verbinden met de Zuilense Ring. Behalve deze weg herinnert niets meer aan het gebied dat ooit Swesereng heette. Toch speelt de naam Swesereng een belangrijke rol in een wetenschappelijke discussie over de vroegste geschiedenis van ons land en meer in het bijzonder van de Vechtstreek.

HET GERECHT SWESERENG

De naam Swesereng wordt voor het eerst vermeld in het jaar 1277 en duikt daarna regelmatig op in de oorkonden van het Sticht Utrecht en van het kapittel van St. Jan. (1) In een oorkonde uit 1318 lezen we dat Steven van Zuilen aan de stad Utrecht toestemming heeft gegeven om een watergang te graven, 'gaende doer minen gherecht te Sweserenghe.' (2) Vanaf die tijd worden Zuilen en Swesereng telkens in een adem genoemd als gerechten van de Heer van Zuilen. Pas in 1813 gaat het gerecht Swesereng op in de nieuw gevormde gemeente Zuilen.

Op een kaart uit 1696 kunnen we zien waar we ons het gebied Swesereng moeten voorstellen (3): Swesereng strekte zich uit langs de westelijke Vechoever en werd aan de westzijde begrensd door de Lageweide. Op het kaartje staat als zuidgrens de 'Berg Wegh' aangegeven. Deze weg liep ongeveer ter hoogte van de huidige watertoren aan de Amsterdamse Straatweg in Utrecht. In het noorden grensde het gebied deels aan de Vecht (waar nu de ACF is) en deels aan de z.g. Proostwetering (bij de Kantonaleweg). Gezien vanuit Maarssen loopt de Sweserengseweg dus vanaf de brug over de Vecht door het oorspronkelijke gebied Swesereng.

SWESEN

Zoals op het kaartje is te zien, bestaat de naam Swesereng uit twee delen: Sweser Engh, oftewel: de eng van Swesen. Met het woord 'eng' werd een hoger gelegen stuk grond aangeduid, dat oorspronkelijk als weide maar later vooral als bouwland werd

gebruikt. (4) Volgens J.E.A.L. Struick, oud-archivaris van Utrecht, is Swesereng altijd een landelijk gebied geweest. Er waren zelfs nauwelijks boerderijen. Waarschijnlijk werd de grond voornamelijk gebruikt door mensen die zelf niet in Swesereng woonden, maar in de stad Utrecht of op Slot Zuilen. (5) De naam Swesen komen we tegen in enkele oorkonden uit de 12e en 13e eeuw. In 1261 wordt Swesen voor het laatst vermeld, waarna het wordt opgevolgd door Swesereng. (6) Van Swesen weten we alleen dat er enkele huizen en hofsteden stonden en dat het oorspronkelijk toebehoorde aan het Sticht Utrecht. Later had ook het kapittel van St. Jan er bezittingen, zoals blijkt uit een oorkonde van 1240. (7) Waar Swesen precies lag, wordt ons niet meegedeeld. We kunnen slechts aannemen dat het ergens tussen Utrecht en Maarssen lag ter hoogte van het gebied dat later met Swesereng werd aangeduid.

DE UTRECHTSE GOEDERENLIJST

We gaan nog verder terug in de tijd en komen dan in een periode terecht, waar het ons in dit artikel eigenlijk om te doen is. Uit de 10e eeuw is een lijst overgeleverd met de bezittingen van de Utrechtse kerk in Holland en Utrecht: het z.g. goederenregister van de St. Maartenskerk te Utrecht. (8) Deze lijst is waarschijnlijk opgesteld tussen 918 en 948, kort nadat de invasies van de Noormannen waren opgehouden. Om orde op zaken te stellen maakte de Utrechtse kerk een inventarisatie van de goederen die zij vóór de

Noormannentijd had bezeten, maar die door het tumult grotendeels verloren waren gegaan. Deze goederenlijst is de belangrijkste bron voor de oudste plaatsnamen in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht. Zoals bekend zal zijn treffen we in deze lijst ook de eerste vermelding van Maarssen aan ('Marsna'). De bezittingen worden min of meer in geografische volgorde opgesomd. Na 'Marsna' volgt bijvoorbeeld 'Lonoralaca' (Loenersloot) en direct voor 'Marsna' staat 'Suegsna'. Dit 'Suegsna' nu wordt door de meeste historici gelijkgesteld met Swesen. Tussen de vermelding van Suegsna en de eerste vermelding van Swesen liggen twee eeuwen. Taalkundig gezien is het niet onmogelijk dat de naam Suegsna zich tot Swesen ontwikkeld zou hebben. Assimilatie van de combinatie 'gs' of 'ks' tot 's(s)' komt meer voor, zoals bijvoorbeeld in Texel en Tessel. (9) Er zijn echter nog twee bronnen, die onze aandacht verdienen.

DE GEBOORTEPLAATS VAN LIUDGER

In 1978 wijdde de heer Van Veldhuizen in dit tijdschrift een artikel aan de geboorteplaats van de missionaris Liudger, opvolger van Willibrord en Bonifatius. (10) Hij haalde daarin o.a. het boek over Zuilen van J.E.A.L. Struick aan, die Swesen noemt als de geboorteplaats van Liudger. Deze opvatting gaat terug op een vermelding in (alweer!) een goederenlijstje uit ca. 900, waarop de bezittingen staan aangegeven van het klooster Werden (Werden a/d Ruhr, bij Essen in Duitsland). Dit klooster werd in 799 door Liudger gesticht. In 809 werd Liudger er begraven. Het klooster bezat een aantal goederen in onze streken, door familieleden en vrienden van Liudger aan het klooster geschonken. Bij de bezittingen in de Vechtstreek vermeldt de goederenlijst van Werden ook het volgende: 'Suecsnon ubi natus est sanctus Liudgerus totum'. (11) Met andere woorden: Het klooster Werden bezat Suecsnon in zijn geheel, 'waar St. Liudgerus geboren is.' Het is verleidelijk om dit Suecsnon gelijk te stellen met Suegsna uit het Utrechtse goederenregister. (12) Doch alvorens we hier op ingaan, behandelen we nog een laatste aanwijzing.

Omstreeks het jaar 845 schreef Altfried, een neef van Liudger, de eerste biografie over Liudger: de z.g. Vita Liudgeri I. Altfried vermeldt dat de grootvader van Liudger, een zekere Wurssing, een erfgoed bezat 'in loco qui dicitur Suabsnaffi iuxta Traiectum', dus 'in de plaats genaamd Suabsna bij Utrecht.' In een ander handschrift van hetzelfde werk staat 'Suahsna' in plaats van 'Suabsna'. (13)

'Suahsna' roept uiteraard associaties op met 'Suecsnon' en Suegsna'. Welke conclusies kunnen we hieruit nu trekken?

KWAM LIUDGER UIT SWESEN?

Op 6 en 7 augustus 1982 organiseerde het 'Comité Oud Muiderberg' een conferentie over Liudger. Diverse Liudger-kenners gaven hun visie op een aantal zaken die met het leven en werk van Liudger samenhangen. De lezingen zijn in 1984 in boekvorm uitgegeven. (14) Wie het boek doorleest, krijgt een aardige illustratie van de verwarring die er onder geleerden heerst over de ligging van Suabsna/Suecsnon. Sommigen identificeren Suabsna en Suecsnon met Swesen, maar anderen spreken van een verdwenen dorp of buurtschap bij Loenen. H. Halbertsma zoekt Suecsnon bij Nederhorst den Berg. (15) D.P. Blok, een kenner van de oudste plaatsnamen in Nederland, houdt vast aan Swesen, zoals o.a. blijkt uit het onlangs uitgegeven 'Lexicon van Nederlandse Toponiemen tot 1200', waarvan hij mede-auteur is. (16) Ik ben geneigd om Bloks opvatting te volgen. In de eerste plaats biedt het naamkundig materiaal geen enkel houvast voor een Suabsna of Suecsnon in de buurt van Loenen of Nederhorst den Berg. Voorts is het duidelijk dat we Suabsna vlakbij Utrecht moeten zoeken ('Suabsna iuxta Traiectum'). Suabsna, dat ook voorkomt in de variant Suahsna (waarin de h als ch dient te worden uit gesproken), kan heel goed dezelfde naam zijn als Suegsna in de Utrechtse goederenlijst: Niet alleen vanwege de taalkundige overeenkomst, maar ook door de plaats waar Suegsna in de goederenlijst staat vermeld (vanuit het zuiden gezien voor 'Marsna', dus dichtbij Utrecht).

SWESEN - SWESERENG - ZUILEN

De geschiedenis van Swesen kunnen we nu als volgt reconstrueren: Rond 700 behoorde Swesen tot de bezittingen van Wurssing, een Friese edelman, die - zoals Van Veldhuizen in zijn artikel al memoreerde - een rol speelde in de strijd tussen de Franken (onder aanvoering van de hofmeiers Pippijn II en Karel Martel) en de Friezen (koning Radboud). In het jaar 742 werd Liudger in Swesen geboren. In de 9e eeuw werd Swesen, samen met andere erfgoederen van Liudgers familie, geschonken aan het klooster Werden. In de eerste helft van de 10e eeuw maakt de St. Maartenskerk te Utrecht aanspraak op Swesen, dat later inderdaad tot het bezit van deze kerk blijkt te behoren. Onduidelijk is alleen hoe Swesen, dat omstreeks 900 nog eigendom was van het klooster Werden, is overgegaan naar de kerk van Utrecht. Zou de bisschop van Utrecht geprofitteerd hebben van de chaos die het Noormannengeweld had achtergelaten en met de goederenlijst hebben willen suggereren dat Swesen altijd al tot het bezit van de Utrechtse kerk had behoord? (17) Hoe dan ook, Swesen blijft tot in de 13e eeuw eigendom van de bisschop van Utrecht (en voor een deel van het kapittel van St. Jan). Daarna verdwijnt Swesen uit de geschiedenis en leeft de naam alleen voort in Swesereng. Vanaf de 14e eeuw oefent het geslacht Van Zuilen de rechtspraak uit in Swesereng, dat aanvankelijk een leengoed is van de kerk van Utrecht. In 1813 worden de gerecht Zuilen, Swesereng en Oostwaard samengevoegd tot één gemeente, genaamd Zuilen. In 1954 wordt de gemeente Zuilen opgeheven. 'Oud-Zuilen' komt bij Maarssen en 'Nieuw-Zuilen', dat grotendeels samenvalt met het oorspronkelijke gerecht Swesereng, gaat op in Utrecht. Daarmee is een einde gekomen aan een historisch overzicht, waarin het mij vooral om het allereerste begin te doen was. We weten erg weinig over de geschiedenis van ons land gedurende de vroege middeleeuwen. Het is daarom op zichzelf al vermeldenswaard, dat er uit die periode iets bekend is over onze streek. Dat een man als Liudger hier zeer waarschijnlijk is geboren en opge-

groeid, plaatst onze lokale historie echter in een nationaal en zelfs Europees perspectief. In een volgend artikel wil ik daarom nader ingaan op het leven van Liudger en zijn betekenis voor de opbouw van de kerk in Nederland en Duitsland.

Jaap van Vredendaal

Noten:

1. Zie Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301 (O.S.U.), no. 1923 (Sueceringhe; 1277), no. 2511 (Swesterhinghe; 1292), no. 2824 (Sueceringhe; 1297) en Archief van het Kapittel van St. Jan nrs. 575-596.
2. Geciteerd uit: A.J. Maris, Van gemeene weide tot waterschap. Over de hooge en lage weide bij Utrecht. In: 'Jaarboekje van Oud-Utrecht 1942', p. 135.
3. C. Specht, Caerte vande Vryheyd der Stadt Utrecht volgens decisie van den Iare 1539, overgenomen uit: J.E.A.L. Struick, Zuilen. Utrecht-Antwerpen 1973, p.12-13.
4. W. van Itterson, De historische ontwikkeling van de rechten op de grond in de provincie Utrecht. Dissertatie Leiden 1932, deel 1, band 1, p. 101 e.v.
5. J.E.A.L. Struick, Zuilen, p. 40 e.v.
6. O.S.U. no. 428 (Suesen; 1259-69), no. 957 (Swesen; 1240), no. 1555 (Suesen; 1261).
7. O.S.U. no. 957.
8. O.S.U. no. 49: 'In Rudenheim IIII partes tocius ville. Suegsna similiter. Marsna similiter.'
9. Zie M. Schönfeld, Historische Grammatica van het Nederlands, Zutphen 1954 (5e druk), p. 94.
10. J. van Veldhuizen, Bisschop Liudger in Maarssen geboren? In: H.K.M. 4e jaargang, no. 4 (1978), p. 74-77.
11. Rheinische Urbare II, Urbare der Abtei Werden, ed. R. Kötschke, Bonn 1906, p.73-74.
12. Variatie in de naamvalsuitgang (Suegsna/Suecsnon) komt bij talrijke plaatsnamen uit die tijd voor. Zie: M. Gysseling en D.P. Blok, Studies over de oudste plaatsnamen van Holland ten Utrecht. Amsterdam 1959, p.4.
13. W. Diekamp, Die Vitae s. Liudgeri (\$Geschichtsquellen des Bisthums Münster, Bd.IV. Münster 1881).
14. Liudger 742-809. De confrontatie tussen heidendom en christendom in de Lage Landen. Uitgegeven bij De Bataafsche Leeuw onder auspiciën van de Stichting 'Comité Oud Muidenberg' 1984.
15. H. Halbertsma, Friesland's Oudheid, Dissertatie Groningen 1982, band 1, p. 228.

DE R STADT UTRECHT

Volgens Decisie van den Jare 1539

- AENWIJZINGE VAN DE SCHRIJF-
AMPTEN EN LUGER GEDRUKTEN
IN DE RYCHTE VAN UTRECHT.
- A. Algemeen of in de Rijkshof.
 - B. Algemeen of in de Rijkshof.
 - C. Algemeen of in de Rijkshof.
 - D. Algemeen of in de Rijkshof.
 - E. Algemeen of in de Rijkshof.
 - F. Algemeen of in de Rijkshof.
 - G. Algemeen of in de Rijkshof.
 - H. Algemeen of in de Rijkshof.
 - I. Algemeen of in de Rijkshof.
 - J. Algemeen of in de Rijkshof.
 - K. Algemeen of in de Rijkshof.
 - L. Algemeen of in de Rijkshof.
 - M. Algemeen of in de Rijkshof.
 - N. Algemeen of in de Rijkshof.
 - O. Algemeen of in de Rijkshof.
 - P. Algemeen of in de Rijkshof.
 - Q. Algemeen of in de Rijkshof.
 - R. Algemeen of in de Rijkshof.
 - S. Algemeen of in de Rijkshof.
 - T. Algemeen of in de Rijkshof.
 - V. Algemeen of in de Rijkshof.

16. R.E. Künzel, D.P. Blok en J.M. Verhoeff, *Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1200*. Amsterdam 1988. Voor Swesen: zie p.338.
17. In dit verband citeer ik de opvatting van D.P. blok: 'De lijst geeft niet wat de kerk de facto overgehouden heeft, maar dat waar de kerk aanspraken op had, aanspraken, gegrond op de toestand vóór de Noormannenheerschappij, maar niet meer strokend met de bestaande

situatie. Het is geen boedelbeschrijving, maar een wenslijst!' (D.P. Blok, *Het goederenregister van de St. Maartenskerk te Utrecht*. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam*, jaargang 33 (1957), p. 89 e.v.).

De geschiedenis van de gemeente Maarssen in de crisistijd, 1925-1940 (1)

Een historisch beeld te schrijven van de gemeente Maarssen tijdens de crisisjaren 1925 tot 1940 is een omvangrijke onderneming.

Hierbij koos ik het aanvangsjaar 1925 min of meer willekeurig. De jaren die vooraf gingen aan de beurskrach van Wallstreet in oktober 1929, waarbij de financiële wereld ineens stortte en op mondiaal niveau om zich heen greep met alle gevolgen van dien voor bedrijfsleven en werkgelegenheid, wilde ik toch in deze studie meenemen.

Het eindjaar 1940 is een door de praktijk van het archiefonderzoek opgelegde begrenzing omdat archiefstukken na 1940 gewoonweg niet aanwezig of ter inzage waren.

In de archieven die betrekking hebben op het Maarssense onderwijs heb ik wel circulairen aangetroffen, waarin de Duitse bezetter van de diverse schoolbesturen eiste Joodse kinderen van hun scholen te verwijderen in hun streven de Joodse bevolkingsgroep te isoleren met het voor ons nu bekende gevolg. Reacties op deze discriminerende maatregelen als antwoord van het Maarssense onderwijs ben ik niet tegengekomen.

Hoewel het aanvangsjaar in 1925 ligt, grijp ik herhaaldelijke malen terug naar vroegere jaren om een bepaalde gebeurtenis te kunnen volgen of een verduidelijking te geven van een tendens die pas na 1925 begint, maar waarbij de basis eerder ligt. Zo ook wat betreft de aanwezigheid als pastoor in Maarssen van dr. Alphons Ariëns van 1904 tot 1924. Diens activiteiten, eenmaal in Maarssen door anderen overgenomen, gaan na 1925 in volle gang door. Ook nadat hij in 1926 in Amersfoort is overleden. Ik zal zijn

rol en betekenis voor met name het Maarssense verenigingsleven er terloops bij betrekken.

De jaren dertig vallen op nationaal en internationaal niveau op door de groei van het nationaal-socialisme dat na 1933 in Duitsland een buiten proportionele groei doormaakte en van de Nationaal-Socialistische Beweging in Nederland.

De titel van deze studie vermeldt de crisisjaren als onderwerp van beschrijving. De nog niet afgebakende vraagstelling bij het zoeken naar materiaal was wat er zich had afgespeeld in deze gemeente in de vijftien jaren voor de Tweede Wereldoorlog. Het resultaat was een grote hoeveelheid historisch materiaal met informatie over zelfs de kleinste zaken in deze gemeente. Uit dit verzamelde materiaal ontstond een beeld van het sociale leven in de gemeente Maarssen. Die zaken die van belang waren voor de bevolking en de kleuring van hetgeen 'zoal dagelijks plaatsvond', zijn de grenzen die ik mezelf stel aan de beschrijving van de 'crisisjaren 1925-1940'.

Belangrijk hierin zijn met name de verhoudingen tussen personen die de gemeente

Maarssen naar buiten toe vertegenwoordigen en van grote betekenis waren. De buitenplaatsen aan de rivier de Vecht waren de woonhuizen van velen van aanzien. Daarnaast komt een andere groep tot ontwikkeling die van belang is voor de werkgelegenheid van de Maarssense bevolking. Afhankelijk van de economische toestand stijgt de belangrijkheid van beiden. De crisistijd leert dat degenen die de charitas beoefenden en daar tijd en geld voor hadden, uiteindelijk de redders in nood waren.

Mijn eerste onderzoek vond plaats in het archief van de gemeente Maarssen. Vele zakelijke gegevens van gemeentepolitieke aard waren daar aanwezig in het correspondentie-archief en in de notulen van de collegevergaderingen van burgemeester en wethouders.

Maar zoals dat wel vaker het geval is met zaken die op formeel niveau besproken maar vooral beschreven worden, komt daarin erg weinig naar voren over het sociale leven, dat toch in historisch opzicht, meestal ongreepbaar is.

Niet iedereen schrijft een dagboek over zijn of haar gedachten, laat staan dit te bewaren tot moment dat iemand er konklusies aan wil verbinden.

In het Ariënsarchief, onderdeel van het Katholiek Documentatie Centrum ondergebracht bij de Nijmeegse Universiteit was meer materiaal aanwezig dat met 'persoonlijk' betiteld kon worden, met name de correspondenties en getuigenverklaringen. Ook het kleine, doch belangrijke archief van de Vereniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs in Maarssen, bleek waardevolle gegevens te bevatten.

In de interviews en enquêteformulieren kon ik zelf meer richting geven aan hetgeen ik wilde weten over het leven tijdens de crisisjaren. Ook de correspondentie die ik maandenlang gevoerd heb, bleek dergelijke gegevens op te leveren.

Enquêtelijsten van het Centraal Bureau voor de Statistiek verstrekten mij de demografische gegevens over de gemeente Maarssen en de diverse verkiezingsuitslagen van Provinciale Staten, Gemeenteraad en Tweede Kamer.

Het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie verstrekte de gegevens van na 1940.

In het archief van het Utrechtsch Nieuwsblad, een regionaal dagblad, volgde ik vijftien jaren de gang van zaken in de gemeente Maarssen door het lezen van de berichtgeving op woensdagen en vrijdagen. Dit omvangrijke onderzoekswerk heeft mij veel informatie opgeleverd over de dagelijkse gang van zaken binnen deze gemeente. Door het gemeentebestuur, het onderwijs, de werkgelegenheid en de gezondheidszorg in genoemde jaren te onderzoeken, wil ik de crisisjaren 1925-1940 beschrijven omdat deze aspecten veel laten zien van het sociale leven in de gemeente Maarssen.

Juist deze onderwerpen zijn mijns inziens geschikt om het sociale leven te beschrijven en duidelijkheid te geven over het aandeel van diverse personen of groepen aan het maatschappelijke leven.

MAARSSSEN:

EEN DORP AAN DE VECHT

De historische beschrijving van de gemeente Maarssen in de jaren 1925-1940 kan met een minimale verlegging van het begin- en eindjaar, worden afgebakend met twee officiële gebeurtenissen, waarbij de gehele Maarssense bevolking zich betrokken toonde. In 1922 was dat het veertigjarig priesterfeest van Alphons Ariëns, die van 18 augustus 1908 tot 22 oktober 1926 pastoor in Maarssen was, en in 1939 de installatie van de nieuwe burgemeester van Maarssen, mr. J. van Haselen, als opvolger van H.M. Eggink die vanaf 1922 dit ambt bekleedde en vanwege gezondheidsredenen eervol ontslag verzocht. Toen pastoor Ariëns in 126 zijn parochie in Maarssen verliet om in het St. Jozefklooster in Amersfoort van een ziekte te herstellen, lichtte hij zijn opvolger, pastoor W. van Koeverden over Maarssen in. Ariëns zag Maarssen voor een uiterst moeilijke gemeente aan. Een in stoffelijke en vooral geestelijke zin 'zeer povere parochie, vol nare en rare gevallen.' (1) Het deftige dorp aan de Vecht was in de nieuwe eeuw een erg bont bevolkte voorstad van Utrecht geworden. Pastoor Van Koeverden werd door Ariëns gezien als de krachtfiguur die deze

situatie wel aan zou kunnen.

In dit hoofdstuk wil ik met de beschrijving van een aantal aspecten een beeld geven van bedoelde situatie. Achtereenvolgens zal ik aandacht besteden aan: bevolking en gemeentegrenzen, de toestand van de wegen, drankgebruik en armoede, verenigingsleven en volksvermaak en de rivier de Vecht.

BEVOLKING EN GEMEENTEGRENZEN

Onvermijdelijk bij de beschrijving van de geschiedenis van de gemeente Maarssen is het feit dat ook de naam van het naburige Maarsseveen steeds weer genoemd zal worden. Maarsseveen had een eigen gemeenteraad maar deelde het college van burgemeester en wethouders met Maarssen. Ondanks dat de formele samenvoeging van beide gemeenten pas op 1 juli 1949 geschiedde, was het reeds in 1932 (2) voor beide gemeenteraden een vanzelfsprekendheid dat dit in de praktijk al zo was. Ook de loop der gemeentegrenzen werpt de vraag op waarom dit pas in 1949 plaats vond. De huidige voetganger is zich er niet van bewust bij het oversteken van de straat zich wisselend in Maarssen of Maarsseveen te bevinden, tenminste wanneer we ervan uitgaan dat er in 1949 geen samenvoeging had plaats gevonden.

Het demografische materiaal levert geen onstuimig beeld op. De bevolking groeide van 1925 tot 1940 met 1607 inwoners, inclusief de berekening van geboorte- en vestigingsoverschot. (3) Op basis van de volkstelling van 1930 komt het Centraal Bureau voor de Statistiek tot de opgesomde aantallen kerkelijke gezindten. Wat de beroepsbevolking betreft kan men uit het enquête-materiaal afleiden dat het merendeel van de bevolking van Maarssen en Maarsseveen zijn brood verdiende in de landbouw-bedrijven, de voedingsmiddelen- en metaal-industrie en in huiselijke diensten. (4)

DE TOESTAND VAN DE WEGEN

Maarssen was een plattelandsgemeente. Verschillende wegen waren onbegaanbaar en bruggen niet te vertrouwen. Vooral de

wegen en bruggen die particulier eigendom waren. Telkenmale bereikten klachten het gemeentebestuur over de erbarmelijke toestand van verschillende wegen. Vooral de Lanen waren veelvuldig het onderwerp van petitie. Hoewel hier drie gaslantaarns geplaatst waren bleven de Lanen onbegaanbaar door de modderpoel.

Het college had met de eigenaar, de heer Royaards, bewoner van Huize 'Goudenstein', een gesprek gehad over het onderhoud en had aanvankelijk toegezegd, maar later schriftelijk laten weten geen onderhoud te willen plegen. (5)

Als het gemeenteraadslid, H. Pars, later gesteund door een petitie van dorpsdokter, A.M. Hartog, aandringt op verbetering van de Emmaweg en de direkt aangrenzende straten, legt de burgemeester deze klacht naast zich neer met de opmerking dat een aantal straten onverhard zal blijven, ook die in de petitie genoemd, vanwege het behoud van het landelijk karakter. (6)

Ook de bewoners van het Zandpad hebben klachten en formuleren hun ongerief in een petitie met het verzoek om vier lantaarns te plaatsen omdat het meerdere malen is voorgekomen dat bewoners naast hun brug de sloot inreden. Het afwijzend antwoord van het college heeft twee redenen. Op de eerste plaats ligt het Zandpad buiten de bebouwde kom, maar wat nog belangrijker is, is dat wanneer men in een plattelandsgemeenschap woont, men ook maar moet wennen aan plattelandstoestanden. (7) Een soort gewenning dus. Plattelandsgemeenschap of niet, de klachten in de vorm van petitie en brieven blijven komen.

De bewoners van de Klokjeslaan dit keer verzoeken om doortrekking van de waterleiding omdat het water uit de sloot onbruikbaar is. De bewoners van de Lanen tussen de Hofstede 'Elzenburg' en Zogweteringslaan hebben alle reden tot klagen. Daarom ook het raadsbesluit de waterleiding met 615 meter door te trekken met een kostenraming van f 1600,-. (8) Wellicht was dit raadsbesluit ook genomen zonder aandringen van de bewoners omdat de burgemeester als commentaar geeft dat deze aansluitingen vooral haar nut zullen hebben voor de te

verwachten bouw van arbeiderswoningen ter plaatse.

De heer Versteeg van de Maarsseveense gemeenteraad schetst nog eens de toestand waarin de bewoners nu verkeren, nu niet alleen de putten, doch ook de sloten droog staan. Hij zegt te weten dat er personen zijn, die zich naar bevriende families in Maarssen moeten begeven om zich te wassen. (9)

Maar de verbeteringen laten lang op zich wachten en de bewoners van de Lanen klagen nog steeds in een brief van maart 1929 over de slechte toestand van de wegen. Het college wijst ditmaal op haar onmacht omdat sinds 1925 pogingen ondernomen worden de medewerking van de eigenaar te verkrijgen. Tot nu toe tevergeefs. Overname van een gedeelte van de Zogwetering en de Verlengde Kortelaan, waarin twee bruggen liggen die in slechte toestand verkeren, lijkt het enige middel om het noodzakelijke herstel en onderhoud te plegen. Daarnaast zal het college nogmaals de eigenaar erop attent maken dat hij onderhoudsplichtig is voor dat deel van de Lanen dat de gemeente niet overneemt. Maar dat wijzen doet het college nu al vier jaar.

De heer Royaards is dan wel traag om zijn bezit te onderhouden, verkopen daarentegen wil hij wel. Hij verkoopt grond aan de gemeente waarop arbeiderswoningen gebouwd zullen worden. Het college is van mening dat in een zich snel ontwikkelende industriegemeente als Maarssen dringend behoefte is aan grond voor de bouw van dergelijke woningen. De gemeente koopt ruim één hectare voor een prijs van f 25.177,50. De heer Royaards wordt in het betreffende krantebericht nadrukkelijk bedankt voor zijn welwillende medewerking. (10) Het had evengoed weer jaren kunnen duren!

VERENIGINGSLEVEN EN VOLKSVERMAAK

Hoewel het Rooms-katholieke verenigingsleven in Maarssen is terug te voeren op het bieden van bescherming aan vooral jongeren, moet men wel onderkennen dat niet alles wat aan verenigingsleven in Maarssen in de jaren 1925-1940 aanwezig was met

drankbestrijding te maken had.

Het Rooms-katholieke verenigingsleven in Maarssen poogde ook meer betrokkenheid bij het kerkelijk leven bij te brengen. Uit de aantekeningen die Ariëns bijhield van zijn huisbezoeken blijkt dat gezinnen nog wel eens een andere krant of tijdschrift lazen dan de kerk had aanbevolen.

Ariëns' conclusie dat 'het gezin beloofde een andere krant te nemen' betekende toch ook wel dat de katholieke parochianen buiten hun eigen kring kennis maakten met wat er nog meer om hen heen 'te koop' was.

In 1926 werd de 'Katholieke Kring' in Maarssen opgericht, met het doel om zich tegen het 'moderne heidendom te keren en het geloof en christelijke zeden te behouden.' Uit de huisbezoeken was maar al te zeer gebleken dat zoiets in Maarssen toch wel nodig was. Een jaar eerder was er een 'Commissie aangaande de oorzaken van geloofsafval van de Katholieken in Nederland' ingesteld, waarvan Ariëns voorzitter was en de vergaderingen meestal plaatsvonden in de Maarssense pastorie. Ook Jhr. Ruys de Beerenbrouck was lid van de commissie. Zedenvervlakking bleek dus van nationale omvang te wezen.

Dat een veranderende tijd een slagvaardig beleid vereist bracht het inzicht dat een bundeling van organisaties nodig was. Een commissie waarvan J.G. Suring secretaris was, bestudeerde deze materie en concludeerde dat de krachten gebundeld moesten worden. Zo ontstond in 1929 de bond 'Temperantia', een bundeling van Sobriëtas, 'Voor Eer en Deugd', 'De Bond van groote gezinnen'. Het belangrijkste doel was de bestrijding van de moderne excessen van de genotzucht.

De 'Harmonie' was het middelpunt van het niet-kerkelijk gebonden uitgaans- en verenigingsleven, waar Maarssense verenigingen samenkwamen en waar in de tuin des zomers door de zangverenigingen uitvoeringen gegeven werden. Ook was de 'Harmonie' de plaats waar diverse verenigingen hun vergaderingen hielden, alhoewel voor dit doel de lokaliteit van Kouffeld aan de Langegracht vaker gekozen werd.

Maar de vooruitgang was niet te stuiten en

Ariëns, die zo vijandig stond tegenover de film als een oorzaak van volksvervlakking, heeft het nog moeten meemaken dat 'Concordia' een bioscoop werd. Het bioscoopbedrijf in 'Concordia' liep erg moeizaam. De heer Hoosemans, exploitant van het gebouw, beklaagt zich erover dat Maarssenaars liever naar de bioscoop in Utrecht gaan dan bij hem film te komen kijken. Hij zegt zijn vergunning dan ook op en zal te zijner tijd nog weleens een tweede verzoek doen 'zoodra onze inwoners wat meer door-drongen zijn van het feit, dat zij niet Utrecht maar hunne eigen plaats moeten trachten te bevoordeelen en vooruit te helpen.' (22) 'Concordia' was ook de lokaliteit waar de Maarssense bevolking op 9 januari 1929 de radio-uitzending kon beluisteren van de huldiging van H.M. Koningin-moeder, op initiatief van de 'Vereniging Koninginnedag'.

Het Rooms-katholieke verenigingsleven had een geheel eigen karakter in vergelijking met het niet-kerkelijke verenigingsleven. Opvallend was de hechtheid van de katholieke beweging in de jaren twintig en dertig. Het jeugdwerk was een verlengstuk van de opvoeding in het gezin. Naast 'De Jonge Werkman', voor jeugdige arbeiders van 18 tot 25 jaar, hadden ook de boeren en middenstanders eigen jeugdstandsorganisaties. Meisjes en jonge vrouwen waren georganiseerd in de geüniformeerde 'Katholieke Jonge Meisjes Vereniging' en 'Katholieke Jonge Vrouwen Vereniging'. De K.J.M.-leidsters werden Lioka genoemd (Liefde Is Onze Kracht Altijd) en kregen hun opleiding in 'Bouvigne', een kasteel in Breda dat eigendom was van de Pius X-stichting, waar de 'Catechisten van de Eucharistische Kruistocht' haar vormingswerk deed.

Het Rooms-katholiek Jongenspatronaat, St. Pancratius, werd in 1908 door Ariëns opgericht en verzorgde cursussen in godsdienstleer en kerkgeschiedenis. Ook besteedde men veel aandacht aan de beroepskeuze en 'ik hoorde daar voor het eerst dat zes scheppingsdagen, zes scheppingsstijpkeren waren.' (23) Ook deden de patronaatsjongeren aan toneel en sport, vooral voetbal en 'als de junioren op zondag moesten spelen dan

mochten zij de catechismus laten overhoren op de pastorie op maandagavond om half zeven in plaats van op zondag na de laatste mis.' (24) Toen het aartsbisdom Utrecht van het patronaatssysteem afstapte werd de Katholieke Jeugdcentrale opgericht met o.a. in 1933 'De Jonge Wacht'. De afdeling Maarssen heette de 'Dr. Ariënsgroep' met W.C. van Eyk als eerste hoofdleider. Ook diverse katholieke verkennersgroepen werden nu opgericht die zichzelf als moderner en volwaardiger zagen dan 'De Jonge Wacht' en 'De Jonge Werkman'.

In de loop van de tijd veranderde het verenigingsleven. In 1940 werd door de Maarssense jeugd in verenigingsverband oud speelgoed opgeknapt om dit elkaar als nieuw te geven op het Sinterklaasfeest. Wellicht een van de laatst ondernomen activiteiten in verenigingsverband want al snel eiste de Duitse bezetter alle gegevens omtrent het verenigingsleven en inzage in de verenigingsfinanciën. De kerkelijke autoriteiten achtten ontbinding het beste antwoord en na 18 juli 1941 bestond er officieel geen Rooms-katholieke jeugdvereniging meer.

Waar men ieder jaar weer naar toeleefde was de kermis. Deze duurde een week lang en werd gehouden 'na 7 mei'. De attracties en kermislui kwamen per boot en soms lagen ze er een week van tevoren al. Kermis en feestvieren in het algemeen was nogal eens een onderwerp van discussie, niet alleen bij de kerkelijke overheid, ook schoolbesturen en besturen van verenigingen maakten er zich nogal zorgen over. De bezwaren die men tegen feestvieren had werden gebundeld in het 'Comité tot afschaffing van de kermis'. Omdat drank en feesten volgens velen samengaan, treffen we ook in dit comité weer drankbestrijdingsorganisaties aan. In Nijmegen ligt een uitgewerkt onderzoek, ingesteld door het comité en gericht aan het gemeentebestuur van deze stad. Het vermoeden van het comité werd daarin bevestigd dat de kermis als ontaard volksfeest tot onzedelijk gedrag aanleiding gaf. In het rapport staan namen van vele vooraanstaande politieke en kerkelijke leiders die de

taak op zich genomen hadden om voor anderen te denken.

Nijmegen stond in haar anti-kermisgevoelens niet alleen, ook in Maarssen leefde iets dergelijks, zoals blijkt uit een brief (25) van een aantal leden van de Christelijke Schoolvereniging gericht aan het bestuur der Christelijke School. De ondertekenaars kwamen met de volgende voorstellen:

- om op den dag van het Koninginnefeest, de kinderen op een nader te bepalen wijze bezig te houden, waardoor het voor hen absoluut overbodig wordt aan het feest deel te nemen;
- de kinderen met allen ernst te waarschuwen tegen dat godonterend kermisgedoe;
- geen gezangen meer te laten horen, die in strijd zijn met artikel 1 onzer statuten (d.w.z. de jeugd opvoeden en onderwijzen overeenkomstig de paedagogische beginselen, nedergelegd in de H. Schrift, het eenige richtsnoer voor ons gelooven en handelen) en alzoo hoewel in het een als het ander naar dit artikel te handelen.

'Er is reden en voor Vorstin en voor onderdanen tot boeten en berouwen, tot verootmoediging en schuldbekentenis, het bidden en smeken, tot roepen om genade en ontferming, lettende op de laatste ramp die ons land trof en de roepstem Gods die daarin te beluisteren is.' (26)

Deze klacht wordt door mr. W.H. Köhler, bestuurslid van de Christelijke School en van de 'Vereniging Koninginnedag', ingebracht op de jaarvergadering van laatstgenoemde vereniging. Het probleem vertaalde zich in de vraag of er dit jaar wel of niet een zweefmolen op koninginnedag moest komen. Mr. Köhler beklaagt zich erover dat de opposanten op deze vergadering niet aanwezig zijn en nu zij daartoe de gelegenheid krijgen hun bezwaren persoonlijk naar voren te brengen. De zweefmolen kwam er niet, een draaimolen wel. (27)

Zelfs in de gemeenteraad ontstond er een discussie tussen de raadsleden wanneer een aanvraag voor een krediet door een bepaalde vereniging met gemakkelijkheden voor gewone mensen te maken had. Want toen het mannenkoor 'De Vereenigde Zangers' een groot zangconcours wilde organiseren en de

gemeenteraad om een krediet van f 20,- verzocht ten behoeve van een vergulde medaille voor de winnende zanggroep, ontstond er een discussie tussen raadslid Baldée en enkele andere raadsleden over de gemakkelijkheden die aan het te houden concours verbonden waren. Van Eembergen, SDAP-afgevaardigde, begreep Baldée niet omdat deze zelf enige jaren geleden kermisexploitant geweest is. Hij bedoelde dat hij weleens had deelgenomen aan een comité dat door middel van festiviteiten geld voor een bepaald doel wilde inzamelen. Ondanks dit gekrakeel werd met acht tegen twee stemmen het gevraagde krediet toegevoegd.

De feestelijkheden op koninginnedag op 31 augustus werden weer door anderen in twijfel getrokken omdat er geen reden tot feestvieren was vanwege de omvangrijke werkloosheid in de crisisjaren. Burgemeester Eggink vond het tegendeel omdat het niet zo zeer ging om feest te vieren dan wel het tonen van de Oranjegezindheid door de Maarssense bevolking. Deze Oranjegezindheid waarop de burgemeester doelde, bleek ook weer in april 1935 toen de fanfare een muzikale rondgang door het dorp maakte en de burgemeester ook dit keer weer een rede hield in de tuin van de 'Harmonie' ter ere van de vierhonderdste geboortedag van Willem van Oranje. (28) Vierhonderd jaar was wel erg ver en nauwelijks te overzien als je je als gewoon werkmans in deze crisisjaren iedere dag weer de vraag moest stellen of je de volgende dag nog wel werk had.

DE RIVIER DE VECHT

De dichter Lucas Rotgans die van 1654 tot 1710 leefde en bewoner was van Huize 'Cromwijck' aan het Zandpad, beschreef de Vecht eens als levensbron voor Maarssen en typeerde haar als 'Koningin der Stichtse Stroomen'. De Vecht oefende haar aantrekkingskracht uit op de Portugese Joden die zich vanaf het einde van de zestiende eeuw in de Nederlanden vestigden en op de Amsterdamse, meestal Doopsgezinde, kooplieden, zodat de Vecht tussen het naburige Breukelen en Nieuwersluis 'Menistenhemel' genoemd werd.

Was de Vecht van rustgevende betekenis voor de welgestelden, voor de gewone dorpsbewoner was het vooral in de wintermaanden, een bron van overlast door de jaarlijkse overstromingen.

De Vecht verloor haar betekenis als scheepvaartroute voor de grotere stoomscheepvaart toen in 1894 het Merwedekanaal of Keulse Vaart gereed kwam. Het gemeentebestuur had gehoopt dat de Vecht gekanaliseerd zou worden en wilde daarvoor een aantal buitenplaatsen opofferen.

Voor enkelen betekende de Vecht een bron van inkomsten vanwege de visserij. De visrechten werden gepacht van baron Van Tuyl van Serooskerken, burgemeester van het naburige Zuilen en grootgrondbezitter, zoals blijkt uit een brief van visser A. van Ieperenburg, waarin hij zijn visrechten op de Vecht, die hij sinds februari 1922 pachtte, wil opzeggen omdat hij er lichamelijk niet meer toe in staat is. (29)

Ook had de Vecht betekenis als aanvoerroute van hooi uit Kampen of Urk om het hooitekort van de boeren in Maarssenbroek aan te vullen. Deze hooischepen werden uitgeladen aan de Schippersgracht en met karren naar de plaats van bestemming gebracht.

De verbindingen voor met name de industrie aan de overzijde van de Vecht werden korter voor de bouw van een tweede brug, de Dr. A.R. van Lingebrug. Op deze plaats had 'vrouw Klarenbeek' een overhaaldienst gehad voor een jaarabonnement van één gulden. De brug kwam vooral ten goede van de Kininefabriek waarvan dr. A.R. van Linge één der directeurs was.

De heer Van Linge had een bedrag van f 25.000,- geschonken voor de stichting van de brug die ontworpen was door Jhr. OptenNoort. Op woensdag 15 juli 1925 om elf uur werd de brug officieel geopend. De burgemeester beschouwde de bouw als een logische voortzetting van 16 oktober 1924 toen 'Huis ten Bosch' als gemeentehuis werd ingewijd.

'Hierop hief het Maarssens fanfarecorps het Wilhelmus aan. Vervolgens zongen de kinderen van de openbare school en van de RK jongens- en meisjesschool het lied 'In naam

van Oranje, doe open de Poort'. De automobielen van de echtparen van Linge en Eggink reden als eerste over de brug.' (30) Met name in de wintermaanden trad de Vecht buiten haar oevers.

'De Vecht die het water niet verzwellen kan, is zoo hoog, dat er niet gemalen kan worden. De polders Kortrijk, Gieltjesdorp en Otterspoorbroek zijn ondergelopen. Op verscheidene hofsteden heeft men het vee naar elders moeten brengen. Van den spoordijk gezien is het één groote, uitgestrekte waterplas, waaruit boomen, huizen, schuren en hokken op steken. In de vele woningen spoelt het water over de vloeren.' Dit was in de winter van 1925. In de winter van 1927 was alweer 'door hooge waterstand de Vecht buiten haar oevers getreden. Het Zandpad van Raadhoven tot Heuvelsoord is onbegaanbaar en vele bewoners langs de Vecht ondervinden reeds last van water in kelders en in huis. Reeds lang is er sprake van het stichten van een pompgebraak om de Vecht op peil te houden. Zou er bij de verschillende colleges niet op kunnen worden aangedrongen om spoed met het gemaal te maken, want elk jaar keert deze toestand terug.' (31)

Bij langdurige regenval en hoge zeestand ten gevolge van opwaaiing van het Zuiderzeepeil door de noordwesten wind, was waterlozing via de sluis bij Muiden geruime tijd niet mogelijk. De Vecht was in de loop der tijden gedegradieerd van stromende rivierarm tot boezemwater, waarop werd geloosd door de hoger gelegen streken bezuiden Utrecht en het verdunde rioolwater van de stad Utrecht. Ook werd de Vecht gebruikt als boezem voor het water van de lager gelegen polders benoorden Utrecht. Het gehele afwateringsgebied bedroeg totaal 56.000 hectare. Het boezemoppervlak van 300 hectare was naar verhouding veel te klein. (32)

Van 23 tot 29 november 1928 was de waterlozing bij Muiden buitengewoon lang gestremd. Ook was de regenval in deze periode langdurig. Er ontstond een kritieke situatie en het gevaar van dijkdoorbraak was niet ver verwijderd.

'In de Heerenstraat en Dannestraat, in Breukelen, stond het water ongeveer veertig centimeter hoog. Velen waren vannacht niet

naar bed geweest om met behulp van klei en zakken zand het water te keren. Het Zandpad tussen Maarssen en Nieuwersluis staat helemaal blank. Vanuit Delft waren er 4.000 zakken zand gestuurd. Ook de melkfabriek 'Insulinde' heeft het bedrijf stilgelegd. Nog nooit heeft het Vechtwater deze hoogte bereikt. Ook in Maarssen is er een kritieke toestand ontstaan. De Lange Gracht, Schippersgracht en Heeregracht zijn onbegaanbaar geworden. De peilschaal op de Vecht tekende dinsdagmiddag 84 centimeter boven NAP.' (33) Uiteindelijk zou het water een hoogte van 99 centimeter bereiken.

De linkeroever van de Vecht liep geen gevaar vanwege voldoende kruinhoogte door de Rijksstraatweg Utrecht-Amsterdam. De rechtoevers liepen het meeste gevaar, zoals de Mijnderse Dijk, dat tot de zwakste plaatsen van de Vechtwaterkering gerekend moest worden. Het Dépôt Politietroepen uit Nieuwersluis werkte daar dag en nacht om doorbraak te voorkomen.

Ook het regiment genietroepen uit Utrecht en talrijke Utrechtse studenten boden hulp om het Vechtwater te keren. Vooral in de nacht van 28 op 29 november 1928 toen het water een recordhoogte bereikte. Over deze nacht vertelt dr. L. de Jong het volgende:

'Eind november 1928 nodigde de Algemene Debating Club van het Utrechts Studenten-corps, een der meest reactionaire corpora in de burgerlijke en conservatieve studentenwereld van die jaren, Wichman (één van de fascistische van de daad georganiseerd in de 'Bezengroep') en Sinclair uit voor een spreekbeurt. Toen zij arriveerden bleken de studenten vertrokken te zijn om met militairen en arbeiders in de buurt van Breukelen dijkdoorbraak van de Vecht te voorkomen. Wichman en Sinclair achter hen aan. Wichman, aldus een ooggetuige, voerde de hele nacht geen klap uit en deed niets dan warhoofdig kletsen en drinken.' (34) Wichman liep een verkoudheid op die resulteerde in een longontsteking, hetgeen zijn dood werd in de oudejaarsnacht van 1928.

Het hoofdbestuur van de VVV gaf een onderzoekscommissie opdracht om de mogelijkheden te onderzoeken ten einde een herhaling van de situatie van eind november

1928 in de toekomst te voorkomen.

De onderzoekscommissie kwam met een vijftal mogelijkheden. Zelf sprak zij haar voorkeur uit voor een bemalingsinrichting te Muiden en stond hierin lijnrecht tegenover Ir. A. Mussert, hoofdingenieur van de Provinciale Waterstaat in Utrecht, die meer zag in ophoging van de Vechtdijken en die de bewoners buitendijks, vrijwel de gehele bevolking der Vechtdorpen, eenvoudig aan hun lot wilde overlaten.

Mussert meende dat met het oog op de voltooiing van de Zuiderzeewerken binnen afzienbare tijd de stichting van een bemalingsinrichting overbodig werd omdat het waterpeil regelbaar zou worden, hoewel het IJ-meer, dat daarvoor moest zorgen, nog zo'n acht jaren zou vergen.

Niet alleen de VVV maar ook het 'Comité van actie ter verkrijging eener bemaling op de Vechtsluis te Muiden', was het niet eens met deze redenering van Mussert. Het gemaal kwam er in 1930 uiteindelijk toch hoewel het niet aan de verwachtingen voldeed omdat van vier uur 's middags tot negen uur 's avonds het Vechtgemaal stroomloos bleef vanwege overbelasting van het electriciteitsnet. De vrees bestond dat bij onverwachte hoge Vechtstanden het gemaal niet aan zijn doel zou beantwoorden. Ook ontdekte men de misrekening dat het gemaal de Vecht 50% minder ontlastte. De Loosdrechtse burgemeester Van Swinderen zou hierover een brief schrijven naar de Commissaris der Koningin in Utrecht.

Toen de crisis omvangrijke vormen had aangenomen en velen een beroep op de steunverlening moesten doen, zorgde de nabijheid van water, onder andere de Vecht binnen de bebouwde kom, voor objecten van werkverschaffing. Hierover zal ik schrijven in het hoofdstuk 'Werkgelegenheid'.

Ton Heus

Noten deel I:

'Maarssen, een dorp aan de Vecht.'

1. G. Brom, Alfons Ariëns, tweede deel 1940, blz. 548.

2. Utrechtsch Nieuwsblad, 14 oktober 1932.
3. Zie noot 1 in de bijlage: bevolkingstoename in de jaren 1825-1940 (niet opgenomen in dit artikel; red.).
4. Zie noot 3 in de bijlage: beroepsbevolking op 31 december 1930 (niet opgenomen in dit artikel; red.).
5. Utrechtsch Nieuwsblad, 3 maart 1925.
6. Utrechtsch Nieuwsblad, 17 februari 1926.
7. Utrechtsch Nieuwsblad, 22 juni 1926.
8. Utrechtsch Nieuwsblad, 22 maart 1929.
9. Utrechtsch Nieuwsblad, 22 maart 1929.
10. Utrechtsch Nieuwsblad, 27 maart 1929.
11. Gesprek met de heer J. van Veldhuizen, inwoner van Maarssen, d.d. 2 januari 1984.
12. Ariënsarchief, KDC-Nijmegen: 'Het alcoholvraagstuk in onze dagen', brochure van J. Lindeman, voorzitter van het Kruisverbond St. Willibrordus in Den Haag (28 juli 1924, inv.no. 1836), die hij ter goedkeuring zond aan het hoofdbestuur van Sobriëtas.
13. J.G. Suring in 'Het Blauwe Sein; het veilige teken', uitgave van het Maarssensch Drankweer Comité, december 1927, no. 1.
14. Onbekend schrijver in 'Het Blauwe Sein'.
15. Zie noot 12.
16. Zie noot 12.
17. G. Brom, blz. 281.
18. Archief Maarssen: Correspondentie-archief, brief van 18 april 1930 van het gemeentebestuur van Maarssen aan het NCA.
19. Ariënsarchief, KDC-Nijmegen, inv.no. 1719. Brief van Mevrouw G. Reith aan G. Brom, maar 1935.
21. W.H.K. in 'Het Blauwe Sein', december 1927 (waarschijnlijk mr. W.H. Köhler, voorzitter/secretaris van de Volksbond tegen Drankmisbruik in Maarssen).
22. Archief Maarssen: correspondentie-archief, brief d.d. 12 februari 1929 van Hoozemans aan het college van burgemeester en wethouders van Maarssen.
23. Brief van de heer P.B.A. Smits, inwoner van Breukelen, d.d. 16 juli 1984.
24. Citaten uit het Parochiememoriaal van Maarssen, van 1921 tot heden, door de heer J. van Veldhuizen.
25. Brief van 13 mei 1927 aan de Vereniging voor Chr. Nationaal Schoolonderwijs in Maarssen.
26. Brief van 23 mei 1927 aan de Vereniging voor Chr. Nationaal Schoolonderwijs in Maarssen.
27. Utrechtsch Nieuwsblad, 19 juli 1929.
28. Utrechtsch Nieuwsblad, 26 april 1933.
29. Brief van 26 februari 1934 in de Periodiek Historische Kring Maarssen, no. 2 sept. 1978, blz. 33.
30. Utrechtsch Nieuwsblad, 16 juli 1925; de openingsrede door de burgemeester.
31. Verslagen in het Utrechtsch Nieuwsblad van woensdag 30 december 1925 en woensdag 28 december 1927.
32. Utrechtsch Nieuwsblad, 15 juni 1932: 'Vechtländdag: Op Over-Holland onder Nieuwer-sluis.' Redevoeringen van de heren R. van Royen en Ir. A.A. Mussert.
33. Utrechtsch Nieuwsblad, 28 november 1928.
34. Dr. L. de Jong, deel 12, 'Het Voorspel', blz. 245-246.

CAFE-RESTAURANT

„GEESBERGE”
aan de Vecht
MAARSSSEN

voor al
uw bruiloften en partijen

Michel en Cokky Heinsius
Zandpad 23 - Maarssen
Telefoon: 03465-61 435

AANNEMERSBEDRIJF

BRINKHOF

- * Nieuwbouw
- * Verbouw
- * Onderhoud
- * Renovatie

Machinekade 6
MAARSSSEN
Tel.: 03465-6 14 56

voor:
HUIZEN, FLATS, BUNGALOWS
en **BOERDERIJEN**

de
vecht
streek

voor:
ALLE SOORTEN VERZEKERINGEN

UW MAKELAAR ★

UW ASSURANTIE ADVISEUR ★

Sinds 1935 in Maarssen, Raadhuisstraat 31, tel.: 03465-64 644
Sinds 1976 in Maarssenbroek, Duivenkamp 739, tel.: 03465-67 791

Zet de tijd even stil voor een bezoek aan Café Ome Klaas.

Aan de Vecht, in een historisch stukje Maarssen, ligt Café Ome Klaas. Een café met een traditie die terug gaat tot 1780. Daar kunnen de stamgasten van Ome Klaas u alles over vertellen. Onder het genot van een borrel of tijdens een partijtje biljart. Overdag en in de kleine uurtjes. In Café Ome Klaas kent gezelligheid geen tijd.

Misschien wilt u eens spelen op Nederland's oudste kegelbaan. Of heeft u iets te vieren met vrienden of familie? Ome Klaas maakt van uw partijtje een feestelijke avond. Met een Oud Hollandse maaltijd, barbecue of een koud buffet. Of wellicht heeft u zelf een smakelijke suggestie. Als u van te voren even belt, zorgen wij dat alles naar wens is.

Café Ome Klaas
Al gezellig sinds 1780.

Langegracht 43, Maarssen. Tel. 03465-61409.